

Pekka Visuri

SUOMEN SOTA 1808 - 1809: TAUSTAT JA TAPAHTUMAT

Kirjoitus perustuu teokseen Reima T.A. Luoto - Heikki Talvitie - Pekka Visuri, *Suomen sota 1808 - 1809, taustat, tapahtumat ja muistomerkit* (Fenix-Kustannus Oy, Espoo 2008) ja Suomenlinnan museossa 27.4.2008 pidettyyn luento.

Venäjän armeijan ylitettyä rajan Kymijoella 21. helmikuuta 1808 alkoi sota, jonka seurauksena Suomi irrotettiin Ruotsin valtakunnasta ja liitettiin suuriruhtinaskuntana osaksi Venäjän keisarikuntaa. Sodan syistä ja lopputulokseen vaikuttaneista tekijöistä on käyty monia kiistoja, mutta yhä se kiehtoo mieliä, eikä vähiten J.L. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoihin* kirjoittamien vaikuttavien runojen ansiosta.

Runeberg otti voimakkaasti kantaa sodan johtajien toimintaan jakaen varsin mustavalkoisia tuomioita. Ajallisen etäisyyden ja tietämyksen kasvaessa on tutkimuksissa voitu jo viileämmin arvioida silloisia asetelmia ja ratkaisuja.

Näyttää siltä, että Leo Tolstoi oli historiantulkinnoissaan lähempänä totuutta, kun hän kirjassaan *Sota ja rauha* kuvasi Ranskan suuresta vallankumouksesta vuonna 1789 alkanutta ja lopulta Napoleonin tappioon vuonna 1815 päättynyttä sotien kautta valtavaksi luonnononnettomuudeksi, johon yksittäisten johtajien päätöksillä voitiin tuskin lainkaan vaikuttaa. Suurvaltapolitiikan käänteet ohjasivat tapahtumia myös Pohjolassa ja selittävät parhaiten Suomen sodan alkamisen syitä ja kehityskulkuja.

Taustana suurvaltapolitiikka

Venäjä ja Ruotsi kietoutuivat useaan kertaan Napoleonin sotiin — ensin liittolaisina, sitten toistensa vastustajina ja lopulta taas liittolaisina. Kysymys ei siis ollut mistään “perivihollisuudesta” vaan suurvaltapolitiikan nopeasti vaihtelevista suhdanteista, jotka ajoivat nuo pohjoiset naapurimaat välillä sotatoimiin toisiaan vastaan.

Venäjän armeijan kärsittyä kesäkuussa 1807 tappion Itä-Preussissa Friedlandin taistelussa keisari Aleksanteri I suostui aselepoon Napoleonin kanssa. Venäjän ja Preussin rinnalla Pohjois-Saksassa Napoleonin vastaan taistellut Ruotsi jäi nyt liiton hajotessa vain Englannin epävarman tuen varaan, käytännössä yksin vastustamaan Ranskan ja Venäjän uutta liittokuntaa Itämeren alueella.

Kahden keisarin, Napoleonin ja Aleksanteri I:n, tapaamisessa Tilsitissä 7. heinäkuuta solmittuun rauhansopimukseen liittyi salaisia määräyksiä, joista tärkein oli Venäjän lupaus osallistua mannermaansulkemukseen Englantia vastaan ja vetää joukkonsa Balkanilta. Keisarit sopivat myös Tanskan, Ruotsin ja Portugalin pakottamisesta yhtymään Englannin vastaiseen saartoon. Suomea ei suoranaisesti mainittu sopimuksissa, mutta Venäjälle jäi vapaus valita keinot Ruotsin pakottamiseksi mukaan Englannin vastaiseen rintamaan. Syksyn 1807 kuluessa kävi ilmi, että Ruotsin kuningas Kustaa IV Adolf ei tulisi suostumaan Ranskan ja Venäjän vaatimukseen kaupan lopettamisesta Englannin kanssa. Ruotsin lähettiläänä Pietarissa toiminut vapaaherra Curt von Stedingk yritti kylläkin lukuisilla vetoimuksilla saada kuninkaansa uskomaan, että tilanne oli kehittymässä vakavaksi ja olisi syytä ottaa myönteinen kanta Venäjän ja Ranskan yhdessä esittämiin vaatimuksiin. Hän

tiedotti Venäjän joukkojen varaamisesta Suomen suunnalle ja koko ajan kasvavasta Ranskan painostuksesta Venäjän aktivoimiseksi toimintaan Ruotsia vastaan.

Stedingk raportoi myös Venäjällä vallinneesta tyytymättömyydestä liittoon Napoleonin kanssa. Pietarin johtavissa piireissä yleisesti vastustettiin mukautumista Napoleonin määräämään taloussaartoon, eikä näkymä sotatoimista Itämeren piirissä muutenkaan houkutelut.

Tiltsitissä tehty sopimus ei suoranaisesti velvoittanut Venäjää hyökkäämään Suomeen, eikä Napoleon toisaalta suvainnut Venäjälle aluelaajennuksia jo Keski- ja Itä-Euroopassa sovittujen järjestelyiden lisäksi. Kun tilanne Napoleonin kannalta syksyllä 1807 hankaloitui Portugalissa, Välimeren suunnalla ja Balkanilla, hän pyrki sitomaan Venäjän voimia pohjoiseen usuttamalla sen käymään niskuroivan Ruotsin kimppuun.

Lisätäkseen painetta Ruotsia vastaan Napoleon vuoden 1808 alussa lähetti Tanskaan marsalkka Jean Baptiste Bernadotten johtaman, 36 000 sotilaan vahvuuteen kasvatettavan armeijan valmiiksi hyökkäämään Ruotsiin. Yleistilanteen epäsuotuisan kehityksen takia Napoleon kuitenkin viivytti sotajoukon liikkeelle lähtöä.

Englantilaiset pyrkivät vakuuttamaan Ruotsin liittosuhteen edullisuudesta. Brittien laivasto-osasto oli jäänyt talvehtimaan Göteborgin edustalle käytettäväksi jälleen sotatoimiin kevään tullen. Lontoosta lupailtiin palkinnoksi Norjaa ja huomattavia rahasummia sekä taloudelle hyötyä puutavaran, tervan ja muiden laivanrakennustarvikkeiden viennin jatkamisesta. Toisaalta Kööpenhaminan tulittaminen syyskuussa 1807 oli osoittanut, miten rankkoihin toimiin Iso-Britannia oli valmis etujensa suojelemisessa. Tanskalaiset pakotettiin silloin luovuttamaan koko laivastonsa Englannille.

Kuningas Kustaa IV Adolf vihasi syvästi Napoleonia, jota hän piti Ilmestyskirjan petona. Silti kuninkaan ratkaisulle asettua vastustamaan Venäjää ja Ranskaa löytyi strategisia ja taloudellisia perusteita, ei vain henkilökohtaisia tuntemuksia. Päällimmäiseksi sodan syyksi näyttää kohonneen suursodan viimeisin tilannekehitys. Se oli opettanut kaikille osapuolille, että liittolaiset saattoivat pettää ja uusia liittokuntia syntyä hyvinkin nopeasti, joten oli tarpeen huolehtia strategisista perustarpeista vastaisen varalle.

Sodan alkuasetelmat

Ruotsin kuninkaan epäröidessä lopullista vastausta Ranskan ja Venäjän esittämiin vaatimuksiin Venäjän keisarille tuli kiire toimia. Tilanne alkuvuodesta 1808 houkutti Venäjää aloittamaan hyökkäyksen, kun Englannin laivasto ei päässyt puuttumaan taisteluihin ja ranskalaiset olivat sitoutuneina eteläiseen Eurooppaan. Suomen valtaaminen tarjosi nyt mahdollisuuden laajentaa Pietarin puolustuksen etumaastoa ja tehostaa Suomenlahden sulkemista laivastohyökkäyksiä vastaan. Venäjällä kytty myös epäily, että Napoleon kääntyisi heti itään, kun hän oli selvittänyt ongelmansa Englannin kanssa.

Venäjällä oli noin 400 000 sotilaan vakinainen armeija, mutta se oli ryhmitetty laajalle alueelle. Sota jatkui Turkin ja Persian suunnilla, minkä ohella epävarmuus Keski-Euroopan tilannekehityksestä sitoi joukkoja. Suomen suunnalle oli irrotettavissa noin 25 000 sotilasta, jotka olivat hyvin koulutettuja ja varustettuja. Keisari nimitti joulukuussa 1807 baltiansaksalaisen kreivin Friedrich Wilhelm von Buxhoevdenin joukkojen ylipäälliköksi ja

käski aloittaa sotavalmistelut. Tämä ei kiirehtinyt Suomeen tuloa vaan saapui vasta helmikuun alussa toiminta-alueelleen.

Suomen puolustamiseksi tehdyt suunnitelmat rakentuivat Ruotsista meritse Etelä-Suomeen kuljetettavien lisäjoukkojen varaan. Ruotsin laivasto yksinäänkin veti vertoja Venäjän Itämeren laivastolle, ja lisäksi oli odotettavissa apua Englannista. Sodanuhkan kasvaessa talvella 1808 ei perussuunnitelmiin enää ollut tehtävissä olennaisia muutoksia.

Ruotsin 50 000 sotilaan armeija jakaantui maantieteellisesti kolmeen osaan. Suomessa oli käytettävissä noin 20 000 miehen joukot, Skoonessa ruotsalaisten päävoimat ja loput Norjan vastaisella rajalla. Suomen joukoista peräti 7 600 miestä sijoitettiin Viaporin ja Svartholman linnoituksiin ja muut Venäjältä tulevien teiden suunnille.

Suomen armeijan ylipäälliköksi nimitetty kenraali Wilhelm Mauritz Klingspor oleskeli yhä Tukholmassa, joten hänen sijaisenaan Suomessa toiminut kenraali Carl Nathanael af Klercker joutui yksin kantamaan vastuun puolustusvalmiuden kohottamisesta. Ruotsin lähettiläs toimitti Pietarista tammikuun lopulla entistä vakavamman varoituksen pian alkavasta hyökkäyksestä, jolloin Klercker antoi 1. helmikuuta liikekannallepanokäskyn joukoilleen odottamatta ohjeita Tukholmasta. Ruotumiehet saapuivat kokoontumispaikkoihinsa nopeasti, ja joukkojen keskitykset puolustusryhmittymykseen alkoivat.

Kenttäarmeijan kokonaisvahvuus oli tässä vaiheessa noin 13 500 sotilasta. Uudellamaalla etelämpänä toimi 2. Prikaati eversti Carl Johan Adlercreutzin johtamana ja sen pohjoispuolella 1. Prikaati eversti A.F. Palmfeltin komennossa. Savossa ja Karjalassa oli eversti Johan Adam Cronstedtin komentama, 3 700 sotilaan vahvuinen Savon Prikaati (3. Prikaati) laajalle alueelle ryhmitettynä. Prikaatin pääosat keskitettiin Mikkeliin.

Venäläisten puolella oli kenraali Friedrich Wilhelm Buxhoevdenin komennossa 17. Divisioona (kenraaliluutnantti Nikolai Kamenski, sijaisena aluksi kenraaliluutnantti Gortshkov) Haminan - Ahvenkosken, 21. Divisioona (kenraaliluutnantti Pjotr Bagration) Taavetin - Kouvolan ja 5. Divisioona (kenraaliluutnantti Nikolai Tutshkov) Lappeenrannan - Savonlinnan alueilla.

Hyökkäys alkaa kovassa pakkasessa

Hyökkäys alkoi 21.2. klo 6 Uudellamaalla yhtäaikaaisesti lähes kaikkien teiden suunnissa. Kenraali Klercker oli silloin Helsingissä ja sai tiedon taistelujen alkamisesta jo iltapäivällä. Rantatien suunnassa toimivat suomalaisjoukot vetäytyivät ylivoiman edessä nopeasti kohti Porvoota ja Helsinkiä. Klercker alkoi keskittää voimia Hämeenlinnan seudulle jättäen Helsingin puolustuksen Viaporin linnoitusjoukkojen varaan. Myös venäläiset suuntasivat muutaman päivän kuluttua painopisteensä kohti Hämeenlinnaa, jolloin etenemistä Helsinkiin jatkoivat verraten heikot osastot. Kova pakkas ja paksut lumihanget haittasivat joukkojen liikkeitä kapeilla teillä ja maastossa, mutta toisaalta jäätyneet vesistöt tarjosivat kulkureittejä.

Savossa hyökkäyksen aloitus viivästyi 28. päivään asti. Venäläisten tarkoitus oli aluksi sitoa Savon Prikaati taisteluun Mikkelin seudulla, jotta estettäisiin sen työntyminen etelämpänä hyökkäävien venäläisjoukkojen sivustaan. Parin päivän kuluttua venäläinen 5. Divisioona alkoi kuitenkin edetä kohti pohjoista, jolloin savolaiset kääntyivät sitä torjumaan.

Vastakkain olivat lukumääräisesti lähes tasavahvat armeijat, mutta varustukseltaan ja koulutustasoltaan venäläisjoukot olivat tuossa vaiheessa selvästi parempia. Niiden johdossa oli kokeneita kenraaleja, muun muassa Austerlitzin taistelussa vuonna 1805 kunnostautunut ruhtinas Bagration, ja monet joukko-osastot olivat ehtineet taistella jo Napoleonin vastaan usean vuoden ajan.

Ruotsin armeijan päällystö oli saanut verraten heikon sotilaskoulutuksen ja paljolti ilman taistelukokemusta. Suomalaisten rykmenttien miehistö oli pääosin ruotusotilaita, jotka olivat asustaneet sotilastorpissa ja viljelleet peltotilkkujaan varsinaisen sotilaskoulutuksen jäädessä hyvin vähälle. Ruotsin armeijan varustus oli puutteellista ja taistelutaktiikka vanhanaikaista. Nämä puutteet selittävät sodan alkuvaiheen haparointia ja varovaisuutta suomalaisjoukoissa, jolloin aloite jäi viholliselle ja joukot perääntyivät tarpeettoman herkästi.

Tukholmasta reellä kolme viikkoa Pohjanlahden ympäri Suomeen matkannut kenraali Klingspor saapui armeijan päämajaan Hämeenlinnaan 1. maaliskuuta. Siellä pidettiin seuraavana päivänä sotaneuvoston kokous, jolle ylipäälliköksi määrätty Klingspor selvitti kuninkaan antamia ohjeita ja saatuaan uusia tilannetietoja antoi käskyt sotatoimien jatkamisesta. Pääarmeijan piti marssia Pohjanmaan kautta Ouluun, mutta jälkijoukon oli määrä edelleen viivyttää vihollisen etenemistä aluksi Hämeenlinnassa. Vetäytymisen aloittamista kiirehti kuitenkin kehitys itäisessä Suomessa. Savon Prikaati oli jättänyt Joroisten kautta Kuopioon johtavan tien puolustamatta, jolloin sieltä pääsi venäläisten 5. Divisioonaa 3 000 sotilaan voimin etenemään kohti pohjoista vaarantaen savolaisten selustayhteydet. Tieto tästä uhkaavasta kehityksestä saapui Hämeenlinnaan 5. maaliskuuta, minkä johdosta Klingspor päätti nopeuttaa pääarmeijan vetäytymistä Tampereen ja Porin kautta Pohjanmaalle. Hämeenlinnaan valmistellut puolustusasemat jätettiin viholliselle ilman taistelua.

Ylipäällikkö kenraali Klingsporin käskystä pääarmeija, noin 8 000 miestä, aloitti Hämeenlinnan seudulta marssin kohti Pohjanmaata. Ongelmana oli suurten varastojen saaminen mukaan, sillä aikapula ei sallinut kuljetusten aloittamista paljontaan ennen pääjoukon liikkeellelähtöä. Marssireiteille ei etukäteen ehditty aikaansaada toimivaa huoltojärjestelmää, joten joukkojen oli kuljetettava tarvitsemansa tavarat mukanaan ja kuljettava parhaita teitä tiheästi asutuilla seuduilla. Pääosien marssi oli sen vuoksi suunnattava Porin kautta Vaasaan ja Kokkolaan kulkevalle rannikkotielle, vaikka se lisäsi matkaa tuntuvasti verrattuna Tampereelta Ikaalisiin ja edelleen Ilmajoen kautta pohjoiseen johtavaan tiehen, jota käytettiin kevyempien osastojen siirtymiseen. Pitkät vetäytymiset eivät Napoleonin sotien aikaan olleet harvinaisia, eikä Klingspor välttämättä tehnyt mitään strategista virhettä. Edellä kulkeva armeija tyhjensi mennessään koko maakunnan ruokavarat ja rikkoi tiet, joten perässä tuleva joutui aina suuriin vaikeuksiin. Puolustajalle tarjoutui tilaisuus vastahyökkäykseen, kun hyökkääjä oli kuluttanut riittävästi voimiaan. Sellaista hetkeä Carl von Clausewitz nimitti sodan kulminaatiopisteeksi.

Kenraali Klingspor ja hänen esimiehensä Tukholmassa olivat varmaankin perillä ajanmukaisista sotataidon opeista, mutta he eivät riittävästi ottaneet huomioon suomalaisten mielialoja. Nämä kokivat Etelä- ja Keski-Suomesta poistumisen niin, että ruotsalaisia ei suinkaan kiinnostanut Suomen puolustaminen vaan armeijan vetäminen mahdollisimman hyväkuntoisena pohjoiseen käytettäväksi Ruotsin puolustukseen. Venäläiset puolestaan käyttivät tuota käsitystä hyväkseen ja tarjosivat etuja suomalaisille lopettaakseen vastarinnan.

Viaporin piiritys

Taistelutahdon puute oli selvästi nähtävissä Helsingissä ja sen edustalla Viaporissa. Venäläiset olivat saapuneet Helsinkiin pienellä joukolla jo 2. maaliskuuta lähes ilman taistelua ja ryhtyivät piirittämään Viaporia. Linnoitukseen majoitetut joukot, lähes 7 000 sotilasta, jäivät aluksi puolta pienemmän joukon piirittämiksi tekemättä lainkaan aktiivista vastarintaa.

Loviisan edustalla kauas vihollisen selustaan jääneen Svartholman 700 sotilaan varusväki antautui huollon puutteiden vuoksi muutaman viikon piirityksen jälkeen 18. maaliskuuta. Linnoituksen strateginen merkitys osoittautui olemattomaksi ja siihen sijoitetut voimavarat hukkainvestoinniksi.

Kenraali Buxhoevden päätti kääntää osan Hämeenlinnan alueelle 8. maaliskuuta saapuvista joukoistaan Helsinkiin, Hankoon ja Turkuun. Venäläiset saivat vahvistuksia Helsinkiin, missä heitä oli 18. maaliskuuta alkaen jo 3 000 - 4 000 miestä mutta yhä selvästi vähemmän kuin Viaporin linnoituksen joukoissa. Maaliskuun loppuun mennessä venäläiset miehittivät kaikki Suomenlahden rannikkokaupungit.

Ruotsin valtakunnan itäisen puoliskon pääkaupunkiin Turkuun venäläiset saapuivat etuosastoillaan 21. maaliskuuta. Seuraavana päivänä kaupungin johto vastaanotti juhlallisesti kenraali Buxhoevdenin ja toivotti miehittäjät tervetulleeksi kehottaen samalla kaupunkilaisia rauhallisuuteen. Turusta Buxhoevden välitti Pietariin tiedon kaupungin valtaamisesta, minkä jälkeen keisari Aleksanteri I antoi 28.3. julki päätöksensä yhdistää Suomi Venäjän valtakuntaan.

Piirityksen aikana venäläiset tulivat tykistöllään Viaporia harvakseltaan ja aiheuttamatta juuri vaurioita "Pohjolan Gibraltariksi" sanotulle linnoitukselle. He käyttivät myös taitavasti hyväkseen psykologisen sodankäynnin keinoja. Kaupungissa asuneet upseerien rouvat saivat vierailta linnoituksessa kertomassa, kuinka hyvin venäläiset kohtelivat heitä, ja samalla houkuttelemassa antautumaan. Linnoituksen komentaja vara-amiraali Carl Olof Cronstedt neuvotteli piirittäjien kanssa aselevosta, joka saatiinkin aikaan 6. huhtikuuta. Cronstedt lupasi, että linnoitus antautuu, jos Ruotsista ei tule meritse apua 3.5. mennessä. Sellaisen saapuminen oli jäätilanteen vuoksi epätodennäköistä, eikä Tukholmassa edes tehty valmisteluja avustusretkikunnan lähettämiseksi Viaporiin.

Viaporin linnoitus antautui sopimuksen mukaisesti 3. toukokuuta. Venäläiset saivat koko henkilöstön sotavangeiksi sekä sotasaaliikseen rannikkolaivaston pääosan, sadoittain tykkejä ja suuret varastot. Tieto Viaporin antautumisesta oli luonnollisesti järkytys koko Ruotsin valtakunnalle, ja tapahtumaa on pidetty pohjoismaiden sotahistorian häpeällisimpänä petoksena. Kohta kaksisataa vuotta on kiistelty siitä, oliko Cronstedt lahjottu petturi vai vaikeiden olosuhteiden uhri, joka säästi alaisensa sotilaat varmalta tuholta. Totta onkin, että antautuneita sotilaita kohdeltiin hyvin. Useimmat heistä päästettiin aseiden luovuttamisen jälkeen lähtemään kotiinsa, mutta silti osa hakeutui salaa pohjoiseen liittyäkseen taistelevan armeijan riveihin. Sodan kulun kannalta Viaporin antautumisella ei ollut suurta merkitystä.

Tilanteen vakauttaminen Oulun eteläpuolella

Etelä-Suomen valloitus ja siihen liittynyt Viaporin antautuminen oli kiistaton menestys venäläisille, mutta sen ohessa he kokivat myös pahoja takaiskuja. Jätse Ahvenanmaalle

suunnattu retkikunta sai vastaansa kansannousun, joka yhdessä Ruotsista tulleen vastahyökkäyksen kanssa tuotti toukokuussa venäläisille täydellisen tappion. Sama kohtalo odotti myös huhtikuussa Gotlantiin lähetettyä 1 800 sotilaan joukkoa, joka kuukauden kuluttua joutui pakenemaan saarelta.

Klingsporin johtama laaja vetäytymisoperaatio näytti lopulta onnistuvan, sillä armeija alkoi huhtikuun alussa jo saapua uudelle ryhmitysalueelleen Ouluun. Kevään tullen voitiin odottaa meritse apujoukkoja ja huoltoa Ruotsista. Mieliälä joukkojen keskuudessa oli kuitenkin matalalla, sillä kotiseutujen jättäminen vihollisen hallintaan suututti ja suretti miehiä.

Kuopion ja Iisalmen kautta pohjoiseen kiirehtinyt Savon prikaati oli jo 29. maaliskuuta päässyt Ouluun seudulle, joskin se oli 500 kilometrin marssin pahasti väsyttämä. Vihollinen ei enää ajanut prikaattia takaa vaan oli kääntynyt päävoimillaan Kuopiosta kohti Pohjanlahtea.

Pääarmeijan marssi rantatietä pitkin oli silloin vielä käynnissä, mutta joukot olivat levänneet Kalajoella viikon verran. Pyhäjoella jälkijoukot kävivät huhtikuun puolivälin jälkeen ensimmäiset varsinaiset taistelut takaa-ajavien venäläisten kanssa, mutta Klingspor käski kiirehtiä marssia Oulun suuntaan ja jopa tarvittaessa edelleen Tornioon.

Eversti Kulnevin johtaman kärkiosaston nähtiin 18. huhtikuuta saapuvan Siikajoelle, missä 2. Prikaati oli asettunut puolustukseen. Adlercreutz aloitti silloin vastahyökkäyksen lisäjoukoilla 1. ja 3. Prikaatista, yhteensä 6 300 sotilaan voimin. Kulnevin käytössä olleet 2 200 sotilasta joutuivat perääntymään kärsittyään tuntevia tappioita. Molemmin puolin kaatui tai haavoittui noin 200 miestä, minkä lisäksi suomalaiset saivat 250 vankia.

Samoihin aikoihin Kuopiosta lähtenyt venäläinen eversti Bulatovin johtama osasto, noin 1 500 sotilasta, saapui Pulkkilasta Revonlahdelle. Adlercreutz sai jälleen johdettavakseen hyökkäyksen, johon osallistui noin 2 000 sotilasta. Savon Prikaatin joukot tuottivat taistelussa 27. huhtikuuta venäläisille noin 200 kaatuneen tai haavoittuneen ja 400 vangiksi jääneen tappiot. Suomalaisten tappiot olivat 124 miestä.

Siikajoen ja Revonlahden taisteluilla oli suuri merkitys taisteluhengelle. Ne osoittivat, että venäläiset olivat lyötävissä, jos vain ryhdytään aktiivisesti hyökkäykseen. Samalla paljastui, ettei venäläisjoukkoja ollut läheskään niin paljon kuin Klingspor oli pelännyt, joten vetäytyminen voitiin keskeyttää ja lähteä kohta vastahyökkäyksiin.

Vastahyökkäykset alkavat

Revonlahden tappion jälkeen venäläiset vetäytyivät aluksi Kalajoelle ja Pulkkilaa, ja kohta liike jatkui etelämmäksi molempien pääteiden suunnissa. Kasvaneet huoltovaikeudet ja kelirikko estivät kummankin puolen sotatoimien jatkamisen Pohjanmaalla yli kuukauden ajaksi. Venäläiset pysähtyivät Kokkolan - Uudenkaarlepyyn alueille 6. toukokuuta suomalaisjoukkojen jäädessä Himangan - Kalajoen tienoille. Odotusaikaa käytettiin sekä huoltoon että koulutukseen, jonka tulokset alkoivat näkyä kesällä selvästi parantuneena taistelutaitona. Ruotsista odotettiin huoltolaivoja, jotka saapuivat kuitenkin vasta kesäkuun puolivälin jälkeen.

Eversti Sandelsin komentama, kevyesti aseistettu ja verraten ketterästi kelirikkoajanakin liikkuva 5. Prikaati lähti toukokuun alussa etenemään Rantsilasta kohti Iisalmea ja Kuopiota.

Prikaati löi Pulkkilassa 2. toukokuuta usean sadan venäläisen joukon ja kaappasi haltuunsa suuren sotasaaliin. Hyökkäys jatkui Iisalmeen ja Kuopioon, jonka prikaati valtasi etujoukoillaan jo 12. toukokuuta. Sieltä joukot etenivät Varkauteen (25.5.) ja Juvalle, jonne suomalaiset pääsivät 28. toukokuuta.

Armeijan ylipäällikkö Klingspor julkaisi 1. toukokuuta vetoamuksen Pohjanmaan kansalle avun antamisesta sotaväelle. Hän kehotti nousemaan venäläisiä miehittäjiä vastaan vedoten uskollisuuteen kuninkaalle. Sanoma Siikajoen ja Revonlahden voitoista kohottikin mielialaa Pohjanmaalla, jolloin vapaaehtoisia miehiä tarttui aseisiin, kyyditystehtävistä ei enää karkailtu ja piilotettuja ruokavaroja tarjottiin sotilaille. Pohjanmaalla ei kuitenkaan syntynyt mitään laajamittaista sissisotaa, sillä armeijan päällystö ei sellaista halunnut. Toisaalta vastahyökkäyksen alun viivästyminen heinäkuulle antoi heikon kuvan sodanjohdosta.

Tavallinen maalaiskansa oli yhä uskollista kuninkaalle ja valmis vaarantamaan henkensä maata puolustaessaan tietämättä, että samainen kuningas oli epärealistisella politiikallaan tuntuvasti myötävaikuttanut sodan alkamiseen venäläisten hyökkäyksellä. Kuningas oli myös käskenyt säästää voimia emämaan Ruotsin puolustamiseen ja vaatinut armeijaa vetäytymään vihollisen edestä niin nopeasti, että maakuntia luovutettiin taistelutta. Aateliston, papiston ja ylimmän virkamiehistön piirissä kuninkaaseen sen sijaan ei paljon luotettu ja oltiin yleisesti valmiina yhteistyöhön venäläisten valloittajien kanssa. Lähinnä maaseudulta palvelukseen otetut sotilaat kokivat syvästi ristiriidan mutta pysyivät kuninkaalle uskollisina.

Mikkeliin keskitettiin toukokuussa uusia venäläisjoukkoja noin 8 000 sotilasta komentajanaan kenraaliluutnantti M.B. Barclay de Tolly. Suunnitelmana heillä oli nyt kesällä toistaa edellisen talven kaltainen hyökkäys Kuopion kautta kohti Vaasaa katkaistakseen ruotsalais-suomalaisen pääarmeijan tieyhteydet. Sandelsin joukot joutuivatkin aloittamaan vetäytymisen Juvalta Joroisiin jo 4. kesäkuuta. Sieltä vetäytyminen jatkui Kuopioon, missä prikaati 2 000 sotilaan vahvuisena asettui 18. kesäkuuta puolustukseen kaupungin pohjoispuolelle Toivalansalmelle. Siihen päärintama pysähtyi kolmen kuukauden ajaksi, mutta taistelut jatkuivat eri puolilla Keski-Suomea, Savoia ja Pohjois-Karjalaa eteen päin pyrkiviä venäläisjoukkoja vastaan.

Ruotsalaisten maihinnousuyritykset ja saaristotaistelut

Ruotsin sotasuunnitelman olennainen osa olivat meritse tapahtuvat hyökkäykset Etelä-Suomen rannikoille ja sotatoimien ulottaminen myös rajan yli itään kohti Pietaria. Vaikka Viaporin antautuminen vei näiltä kaavailuilta tärkeän edellytyksen, Ruotsin laivasto oli vielä voimissaan ja Englannista odotettavissa tukea. Maavoimien joukkoihin oli Ruotsissa kutsuttu maaliskuusta alkaen palvelukseen lisää väkeä noin 30 000 sotilasta, jotka olivat kuitenkin pääosin kouluttamattomia nostoväkimiehiä. Joka tapauksessa heistä saatiin perustetuksi runsaasti uusia joukkoja, joita kesän alkaessa voitiin suunnata myös Suomeen. Vakainaista armeijaansa Ruotsi edelleen piti lähinnä Skoonessa, Norjan rajalla ja Itämeren rannikkoseutujen puolustuksessa.

Pohjanlahden rannikolla ja Saaristomerellä taistelut alkoivat kesäkuun lopulla. Ruotsalaiset tekivät maihinnousun Turun lähelle Lemunniemelle 19. kesäkuuta. Kenraalimajuri Ernst von Vegesackin komennossa oli 2 500 miestä ja tehtävänä vallata Turku. Ruotsalaiset pääsivät helposti maihin, mutta kenraali Buxhoevden onnistui nopeasti kokoamaan riittävästi joukkoja, jotka löivät maihin nousseet ruotsalaiset jo seuraavana päivänä.

Lähtökohdiltaan vankempi ja merkitykseltään tärkeämpi yritys oli Uumajasta 23. kesäkuuta alkaen Vaasan alueelle aloitettu maihinnousuhyökkäys. Sitä johti eversti Bergensträhle käytössään 1 000 miestä ja neljä tykkiä. Venäläiset karkottivat ruotsalaisjoukot Vaasasta dramaattisissa katutaisteluissa. Myös tämä sotatoimi osoittautui huonosti valmistelluksi ja johdetuksi antaen aihetta pahoille epäilyille maihinnousujen jatkamisen hyödyllisyydestä.

Koko kevään ja vielä alkukesänkin Ruotsin kuningas oli keskittynyt suunnittelemaan hyökkäystä Tanskaan ja jättänyt Suomen sotatoimet toiselle sijalle. Vasta kun sopimusta englantilaisten apujoukkojen käytöstä ei saatu syntymään, kuninkaan oli pakko luopua tuosta päähänpintymästään ja ryhtyä tosissaan pohtimaan toimintaa Suomessa. Hän lupasi vihdoinkin Klingsporille tuntuva apua uusien maajoukkojen ja niitä tukevien laivojen muodossa. Kuningas lähti kesäkuun lopulla Turun saaristoon, missä toimi laivasto-osastoja, ja jätti vastuun Ruotsin puolustamisesta sedälleen Kaarle-herttualle.

Ruotsalaisten hyökkäykset Turun saaristossa jäivät vaikutuksiltaan vähäisiksi. Aina lokakuulle jatkuneet saaristotaistelut tosin kuluttivat ja sitoivat venäläisjoukkoja sekä ylläpitivät epävarmuutta tilannekehityksestä, mutta vieläkin enemmän ne heikensivät ruotsalaisten voimia, joita olisi tarvittu painopistesuunnassa Pohjanmaalla. Turun seudun puolustuksen tärkeydestä kertoo, että siitä syksyllä vastasi Venäjän parhaimpiin kuulunut kenraali Bagration komennossaan yli 8 000 sotilasta ja 30 tykkiä. Myös Venäjän saaristolaivasto vahvistui kesän kuluessa niin, että se tuotti pahoja tappioita ruotsalaisille.

Osoittautui, ettei pelkällä meren herruudella ratkaista maa-alueiden hallussapitoa eikä heikosti koulutettujen nostomiesten käyttö vaativiin maihinnousuoperaatioihin tuottanut tulosta. Ruotsalais-englantilainen laivasto-osasto esti Venäjän avomerilaivaston pääsyn Hankoniemen länsipuolelle, mutta saaristossa voimasuhteet olivat pääpiirtein tasoissa. Hankoniemen itäpuoliselle Suomenlahden rannikolle ei Ruotsin laivaston vaikutus enää riittävästi ulottunut, vaan maihinnousut oli rajoitettava Saaristomerelle ja Pohjanlahdelle.

Taistelut Pohjanmaalla

Klingspor päätti aluksi keskittää hyökkäysvoimansa Lapuan valtaamiseen käskien sinne neljän prikaatin hyökkäyksen. Suomalaisten kärkijoukot törmäsivät aamuyöllä 14. heinäkuuta venäläisten puolustukseen. Koko päivän kestäneen taistelun jälkeen venäläisten oli vetäydyttävä Kuortaneen suuntaan, mutta suomalaiset eivät kyenneet lyömään tai tuhoamaan vihollista merkittävästi. Venäläisjoukkojen vetäytyminen jatkui Alavudelle ja Virroille ilman kovin suuria taisteluja.

Pääarmeijan lähes 4 000 sotilaan voimat keskitettiin elokuussa Alavudelle. Hyökkäys 17. elokuuta mursi venäläisjoukkojen vastarinnan, joskaan ratkaisevaa tappiota he eivät kokeneet. Nyt näytti siltä, että hyökkäystä voitiin jatkaa edelleen Virtojen kautta kohti Tamperetta. Pääarmeijan osastot pääsivätkin viikon kuluessa Virroille, mutta ruotsalais-suomalainen armeija alkoi jo kohdata kaikkialla yhä kovempaa vastarintaa. Joukot olivat hajaantuneet laajalle alueelle ja huoltovaikeudet kasvoivat.

Pohjanmaan läntisissä osissa taisteltiin heinä-elokuun kuluessa monin paikoin ja vaihtelevalla menestyksellä. Ruotsista saapui keskikesällä Pohjanlahden satamiin yhä enemmän apua, joten edellytykset hyökkäyksen onnistumiselle sen myötä paranivat. Rannikkopitäjissä talonpojat

yleisesti kapinoivat ja katkoivat venäläisten huoltoyhteyksiä, samalla kun päävoimat etenivät alueen läpi johtavien pääteiden suunnissa etelään. Kuormastojen ryöstely vaikeutti suuresti venäläisten huoltoa ja lisäsi muutenkin heidän epävarmuuttaan, mutta se johti myös ankarin kustotoimiin paikallisia asukkaita kohtaan. Ruotsin armeijan päällystö pyrki hillitsemään talonpoikien itsenäistä toimintaa venäläisten selustassa, ja venäläisjoukkojen johto kiristi kuria omiensa keskuudessa estääkseen väkivallanteot siviilejä vastaan.

Lapualta Ilmajoen suuntaan hyökännyt von Döbelnin prikaati taisteli Kauhajoella 10. elokuuta ja jatkoi Nummijärvelle ja Lapväärtiin. Ruotsalais-suomalaiset joukot löivät vihollisen vielä Lapväärtissä 18. päivänä, mutta kohta sen jälkeen venäläiset vahvistuksia saatuaan alkoivat jo työntää heitä takaisin pohjoiseen koko Pohjanmaan alueella. Ruotsin armeijalla oli Pohjanmaalla 12 000 ja Venäjällä 13 000 sotilasta, joten voimasuhteet olivat lähes tasoissa.

Idempänä joutui Karstulaan puolustukseen asettunut everstiluutnantti Otto von Fieandtin johtama joukko väistymään venäläisten vastahyökkäyksen tieltä 21. elokuuta, minkä johdosta Klingspor käski koko pääarmeijan aloittamaan jälleen vetäytymisen Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa. Voimat eivät kesän taisteluissa olleet riittäneet venäläisten lyömiseen, mutta koko sotaa ei vielä ollut hävitty.

Kävi kuitenkin ilmi, ettei Ruotsin kuninkaalla ja hallituksella ollut strategista uskallusta eikä poliittista halua lähettää aikaisempien suunnitelmiansa mukaisesti riittävän vahvoja voimia taistelemaan tosissaan Suomesta. Ruotsalaiset varautuivat sotatoimien siirtymiseen emämaan tärkeille alueille ja varasivat sen vuoksi yhä enemmän joukkoja Ahvenanmaalle ja Itämeren rannikoiden puolustukseen. Toisaalta valtakunnan varat olivat jo hupenneet sotimiseen siinä määrin, ettei noin 100 000 sotilaan kokonaisvahvuuteen nousseen armeijan ja laivaston varustamista ja huoltoa pystytty järjestämään edes tyydyttävästi.

Venäläisten syyshyökkäys Pohjanmaalla

Kesän kuluessa Buxhoevdenin komentama armeija oli kärsinyt useita takaiskuja, joten hänellä oli aihetta pyytää runsaasti täydennystä ja uusia joukkoja. Vahvennukset, noin 17 000 sotilasta, alkoivat elokuussa saapua Suomen rintamille. Kreivi Wittgensteinin komennossa tuli uusi 9 000 miehen divisioona Suomenlahden rannikolle vapauttaen sieltä joukkoja pohjoiseen, ja ruhtinas Dmitri Galitzin johti 8 000 miehen divisioonan Keski-Suomeen. Turun seudulla toimi kenraali Bagrationin, Kuopion suunnalla Tutshkovin, Karjalassa Dolgorukin ja Pohjanmaalla Kamenskin divisioonat. Venäläisten yhteisvahvuus Suomessa kohosi syyskuun alussa noin 57 000 sotilaaseen, jolloin voimasuhteet kääntyivät selvästi heidän edukseen mahdollistaen jälleen laajan hyökkäyksen. Ratsuväkeä oli huomattavan paljon, noin 8 000 miestä, ja saaristolaiivastossa oli 3 000 miestä. Kenttätykistössä oli yhteensä 186 kanuunaa.

Ruotsalais-suomalaisissa joukoissa oli elokuun lopulla yhteensä noin 27 000 sotilasta, joista Pohjanmaalla oli noin 12 000 tukenaan 38 tykkiä. Lisäksi Gävlestä ja Sundsvallista oli alettu siirtää Pohjanlahden yli reservejä, joihin kuului 4 100 miestä ja kahdeksan tykkiä.

Ylipäällikkö Klingspor joutui toteamaan päämajassaan Lapualla, että Karstulassa 21. elokuuta koetun tappion jälkeen oli syntynyt uhkaava tilanne vasemmalla sivustalla. Hän käski pääarmeijan joukot perääntymään Virroilta ja Alavudelta viipymättä Kuortaneelle. Tieto Karstulan tappiosta levisi Pohjanmaalla nopeasti ja masensi mieliä. Sodan käännekohta oli

saavutettu, sillä Ruotsilla ei ollut asettaa riittävästi reservejä Pohjanmaan puolustuksen vahvistamiseen.

Koko Pohjanmaan tilanteen kannalta ratkaisevaksi osoittautui taistelu Kuortaneella. Sinne oli elokuun lopulla saapumassa Alavuden ja Alajärven suunnilta yhteensä 7 700 venäläistä, joita vastaan asettui noin 5 000 ruotsalais-suomalaisen armeijan sotilasta. Etujoukkotaistelut alkoivat Kuortaneen eteläosissa 31. elokuuta, samalla kun kenraalimajuri Gripenbergin johtamat pääjoukot, noin 3 200 miestä, valmistelivat puolustusasemia pitäjän pohjoisosiin Ruonan kylän alueelle. Kenraali Kamenskin komentaman divisioonan sotilaat työntyivät päivän kuluessa Ruonan sillalle, ja aloittivat heti hyökkäysvalmistelut.

Kenraali Adlercreutz saapui syyskuun 1. päivän aamuksi Ruonalle johtamaan puolustustaistelua. Eversti Kulnevin etujoukot aloittivat hyökkäyksen kiivaalla tulituksella ja yrityksellä saartaa puolustajat koukaten vaikean maaston kautta. Venäläisten hyökkäykset torjuttiin ja asemat pitivät, mutta Adlercreutz määräsi yön tultua joukot irtautumaan ja vetäytymään noin viiden kilometrin päähän Salmen kylän alueelle. Sieltä puolustajat monituntisen tasaväkisen taistelun jälkeen saivat ylipäällikkö Klingsporilta käskyn vetäytyä Lapualle kärsittyään kahden päivän aikana 680 miehen tappiot. Lisäksi oli paljon syysateiden aiheuttaman vilustumisen ja ravinnon puutteen vuoksi sairastuneita.

Kenraali Klingsporin vetäytymispäätöksestä kuvastui uskon puute sodan jatkamiseen Suomessa. Hän oli jo esittänyt kuninkaalle, että pääarmeijaa ryhdyttäisiin evakuoimaan Vaasasta meren yli Ruotsiin. Syyskuun 2. päivänä kuningas kuitenkin antoi käskyn puolustaa edelleen Pohjanmaata. Vaasasta kuljetettiin laivoilla Ruotsin puolelle yhden pataljoonan lisäksi vain sairaita sotilaita, vankeja ja kruunun materiaalia, ja Ruotsista saapui jonkin verran vahvistusjoukkoja.

Pääarmeija aloitti vetäytymisen Vähstäkyröstä pohjoiseen Vöyrin suuntaan sekä edelleen kohti Kokkolaa ja Oulua. Uhkaava tilanne kehittyi Lapuanjoen vartta Uuteenkaarlepyyhyn kulkevalla tiellä 12. syyskuuta, kun viivytystaisteluja käynyt osasto joutui vetäytymään melkein jo Pohjanmaan rantatielle Juuttaalle. Siellä syntyneessä taistelussa eversti von Döbeln onnistui kääntämään jo häämöttäneen tappion voitoksi.

Pääarmeijan yli 5 000 sotilasta ryhmittyi puolustukseen Oravaisiin. Kamenskin komentamia venäläisjoukkoja oli lähestymässä Oravaisten aluetta yhteensä noin 6 000 sotilasta, mutta suuri osa oli vielä marssilla, kun kärjessä etenevän, Ruonan taistelussa juuri kunnostautuneen eversti Kulnevin neljä pataljoonaa saapui aamulla 14. syyskuuta Oravaisten aukeiden äärelle. Koko päivän kestäneen taistelun jälkeen Adlercreutzin prikaatit joutuivat illan pimetessä väistymään pohjoiseen. Molemmat puolet kärsivät suuret, noin 1 000 miehen tappiot tässä koko sodan verisimmässä taistelussa. Suhteellisesti eniten menettivät riveistään sotilaita ruotsalaiset prikaatit.

Oravaisten tappion jälkeen joukot vetäytyivät ensin Uudenkaarlepyyn alueelle, ja sieltä marssi jatkui Pietarsaareen ja Kokkolaan. Merkittäviä taisteluja ei käyty, sillä myös takaa-ajajien into oli lopahtanut. Ensi sijassa luonnonvoimia ja sairauksia vastaan kampailevan Ruotsin armeijan kuri rakoili ja huolto romahti lähes kokonaan, joten mahdollisuutta uuteen ratkaisutaisteluun ei enää syksyllä ollut. Kysymys oli armeijan pääosan pelastamisesta täydeltä tuholta.

Lohtajan ja Olkijoen aseleposopimukset

Ruotsin armeijan johto oli syyskuun alun tappioiden jälkeen epä tietoinen siitä, miten sotaa voitaisiin jatkaa. Lohtajalla päämajaansa pitänyt kenraali Klingspor oli kuluttanut sekä auktoriteettinsä että toimintatarmonsä, eikä kukaan muukaan pystynyt esittämään selkeää strategista suunnitelmaa jatkotoimista. Kun tässä vaiheessa Venäjän joukkojen ylipäällikkö Buxhoevden teki tarjouksen aselevosta, Klingsporin oli siihen helppo suostua.

Aseleposopimus allekirjoitettiin Lohtajalla 29. syyskuuta. Sen mukaisesti vihollisuudet lopetettiin toistaiseksi ja Ruotsin armeijan joukot vetäytyivät Lohtajan (Himangan) - Lestijoen - Iisalmen linjan pohjoispuolelle. Samana päivänä ylipäälliköksi nimitettiin vanha kenraali af Klercker. Hän sai johdettavakseen lopen uupunee ja sairastelevan armeijan, jolla ei enää ollut selkeää tehtävää eikä toiminta-ajatusta. Sairaskirjoilla oli peräti 6 200 sotilasta.

Lohtajan aselevon ehtojen mukaan Pohjois-Savossa taistellut ja Toivalansalmelta juuri irtautunut Sandelsin prikaati vetäytyi Iisalmen pohjoispuoliselle Koljonvirran alueelle. Venäläisten irtisanottua aselevon Itä-Suomessa käytiin Koljonvirralla 27. lokakuuta ankara taistelu, jossa Sandelsin joukot 2 300 miehellä ja kahdeksalla tykillä pystyivät torjumaan noin 6 000 venäläisen hyökkäyksen.

Pohjanmaan rantatien suunnalla jatkui Lohtajalla 29.9. sovittu aselepo hieman kauemmin kuin Iisalmessa. Lokakuun lopussa suomalaisjoukot irrotettiin Himangan alueelta Kalajoelle ja Temmekseen. Kenraali af Klercker keskittyi lähinnä huollon ongelmien ratkomiseen. Puutetta oli kaikesta ja sairaustilanne heikkeni koko ajan. Haavoittuneiden ja sairaiden evakuoimiseen meritse Ruotsiin ei ollut paljontkaan mahdollisuuksia, kun rantavesien jäätyminen teki laivojen kulun epävarmaksi. Armeijalla ei ollut enää varaa muuhun kuin saada aikaan aselepo tai antautua.

Suomeen jääneen armeijan taisteluvahvuus oli pudonnut noin 6 000 sotilaaseen, tykkejä oli jäljellä kolmisenkymmentä ja ruokavarastot lopussa. Kamenskin ja Adlercreutzin Olkijoella käymien lyhyiden neuvottelujen jälkeen syntyi 19. marraskuuta aseleposopimus, jonka mukaan sotatoimet lopetettiin ja Ruotsin armeija vetäytyi joulukuussa Kemijoen taakse.

Suomalaisten joukkojen jäännökset talvehtivat kokonaan Ruotsin puolella ja vastasivat samalla aseleposopimuksen mukaisen rajan vartioinnista. Tyytymättömyyttä suomalaisissa herätti se, että ruotsalainen rykmentti, jonka olisi pitänyt puolustaa omaa maataan, sai mennä kotiin. Noin 2 000 suomalaista sotilasta kuoli tauteihin Tornion alueella.

Sotatapahtumat vuonna 1809

Eteläisessä Suomessa tuskin tiedettiin pohjoisen pimeässä talvessa riutuvan armeijan kovasta kohtalosta juuri muuta, kuin mitä harvat kotiutetut tai karanneet sotilaat osasivat kertoa. Turun seutuja lukuun ottamatta sota näytti jo kesällä 1808 kaikonneen Etelä-Suomesta, joten oli tullut aika järjestää siviilihallintoa toimintakuntoiseksi.

Maaliskuussa 1809 poliittiset tapahtumat Tukholmassa ja Porvoossa loivat kokonaan uuden tilanteen. Sekä suomalaisten että ruotsalaisten sotilaiden uskollisuuden siteet entisiin vallanpitäjiin päättyivät tai ainakin heikkenivät, joten oli pakko asettua uusien auktoriteettien alaisiksi. Suomessa se oli tavallaan helpompaa, koska maa oli valloitettu ja miehitetty, kun

taas Ruotsissa upseerien kapina suisti vallasta kuningas Kustaa IV Adolfin ja aiheutti hyvin sekavan tilanteen.

Porvoon valtiopäivät pidettiin maaliskuusta 1809 alkaen. Keisari Aleksanteri I antoi hallitsijanvakuutuksen Suomen säädyille, ja vastaavasti säädyt lupasivat uskollisuutta keisarille, jota alettiin nimittää Suomen suuriruhtinaaksi. Erikoista tilanteessa oli se, että sotatila Venäjän ja Ruotsin välillä jatkui edelleen ja loppusyksystä lähtien voimassa ollut aselepo oli juuri irtisanottu. Taisteluja käytiin nyt lähinnä Ahvenanmaalla ja Uumajan alueella, siis jo selvästi Suomen mantereen ulkopuolella.

Olkijoen aselepo 19. marraskuuta oli kylläkin lopettanut sotatoimet Suomessa mutta ei vielä Venäjän ja Ruotsin välisiä taisteluita, jotka liittyivät laajempaan kansainväliseen tilanteeseen. Ruotsin kuningas ei hyväksynyt Venäjän keisarin vaatimusta luopua Suomesta eivätkä Ranska ja Iso-Britannia päässeet keskinäiseen sopimukseen rauhasta, vaan sota jatkui muun muassa Espanjassa ja uhkasi jälleen laajeta Keski-Eurooppaan Itävallan vastustaessa Napoleonin toimintaa. Lisäksi tanskalaiset valmistelivat talveksi hyökkäystä jäätä pitkin Skooneen. Venäjän keisari pelkäsi, että seuraavana kesänä ylivoimainen brittiläivasto taas ilmestyisi Itämerelle ja Ruotsikin lähtisi sen turvin uudelleen hyökkäämään, jolloin venäläiset joukot sitoutuisivat pohjoiseen sivusuuntaan tarpeettoman kauaksi, vaikka niitä tarvittiin jo etelämpänä Ranskan ja Turkin toimien varalta. Tällaiset näkymät kiirehtivät jatkamaan sotatoimia Ruotsia vastaan vielä talven kuluessa, ja ratkaisua joudutti edelleen tieto Ruotsin puolustuksen heikosta tilasta.

Venäläiset saivat joukkonsa huolletuiksi ja taisteluvalmiiksi maaliskuuhun mennessä, jolloin myös jäätilanne suosi parhaiten meren ylitystä. Päävoimat, noin 17 000 sotilasta kenraali Bagrationin johdolla, lähetettiin hyökkäämään Ahvenanmaalle 14.3.1809. Saaria puolusti kenraalimajuri von Döbelnin alaisina noin 5 400 ruotsalaista, jotka joutuivat vetäytymään Ahvenanmeren yli Grisslehamniin. Heitä ajoi takaa kasakkapäällikkö Kulnev, jonka kanssa von Döbeln aloitti aseleponeuvottelut. Ruotsalaiset menettivät raskaalla vetäytymismarssilla riveistään 1 200 sotilasta, joista puolet jäi vangeiksi.

Ahvenanmaan taistelujen aikaan oli Barclay de Tollyn johtama 3 700 sotilaan joukko jo lähtenyt ylittämään Merenkurkkua ja pääsi lopulta erittäin vaikeissa sääoloissa 22. maaliskuuta Uumajan seudulle. Siellä oli puolustuksessa verraten hajallaan suomalainen 4. Prikaati ja puolisen tuhatta ruotsalaissotilasta, yhteensä noin 1 500 taistelukuntoista miestä. Venäläiset olivat uuvuksissa Merenkurkun ylityksen jälkeen, mutta heille oli jo tulossa runsaasti vahvistuksia. Venäläisten vallattua Uumajan sovittiin aselevosta, sillä sodan yleistilanne oli muuttunut Ahvenanmaan aselevon ja Tukholman poliittisten mullistusten vuoksi. Parin päivän kuluttua Barclay de Tolly sai käskyn vetäytyä Vaasaan, minne osasto saapuikin huhtikuun alkupäivinä.

Kolmannessa hyökkäyssuunnassa Kemin - Tornion alueella venäläiset lähtivät etenemään 23. maaliskuuta sanottuaan ensin aselevon irti. Puolustuksesta vastasi divisioona, jonka kolmessa, vahvuuksiltaan supistuneessa suomalaisessa prikaatissa oli taistelukykyisinä yhteensä 1 300 sotilasta ja saman verran sairaita. Lisäksi karkuruus oli talven aikana lisääntynyt, kun monet suomalaiset olivat luikahtaneet rajan yli kotimaahansa. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Hans Gripenberg ei nähnyt muuta mahdollisuutta kuin sopia 25.3. joukkojensa antautumisesta. Hänen arvionsa mukaan menestykselliselle taistelulle ei niissä oloissa ollut edellytyksiä, kun juuri oli tullut tieto Uumajan joutumisesta venäläisten haltuun ja hän tunsikin joukkojensa heikon huoltotilanteen Länsipohjan karuissa oloissa.

Kalixin (Kainuun) sopimuksen 25.3. mukaan suomalaiset sotilaat saivat lähteä kotiinsa luovutettuaan aseensa, ja toisaalta venäläiset lupasivat huolehtia heidän toimeentulostaan. Suomalaiset joukot marssivat Kemiin ja lähtivät sieltä pian kotiseuduilleen, joskin päälystöä jäi myös Ruotsin armeijan palvelukseen. Ruotsalaisia sotilaita ei tuolloin enää ollut pohjoisessa juuri lainkaan, mutta venäläiset pidättyivät toistaiseksi etenemästä kohti etelää.

Antautumissopimuksen tehnyttä kenraali Hans Gripenbergiä arvosteltiin Tukholmassa melkein yhtä rankasti kuin amiraali Cronstedtia aikaisemmin Viaporin antautumisesta. Olosuhteet näissä kahdessa tapauksessa olivat kuitenkin hyvin erilaiset, sillä Kalix-joelle vetäytyneillä suomalaissotilailla ei ollut läheskään samanlaisia voimavaroja käytössään kuin Viaporin puolustajilla ja he tunsivat jääneensä hylätyksi talven ja vihollisen armoille. Maaliskuun taistelujen aikoihin Ruotsin poliittinen tilanne ratkaisevasti muuttui, kun kuningas Kustaa IV Adolf kukistettiin Länsiarmeijassa alkaneen kapinan ja Tukholmassa kuningasta vastaan nousseiden upseerien yhteistyönä. Kuningas vangittiin ja pakotettiin eroamaan 13.3. Sisällissota uhkasi, sillä kuninkaalle uskollisiakin oli vielä paljon merkittävässä asemassa, eikä upseerien kapinaliikettä yksiselitteisesti hyväksytty.

Uumajan eteläpuolella Hörneforsissa käytiin 5. heinäkuuta taistelu, jossa päävastuun kantoivat jälleen von Döbelnin johtamat suomalaiset joukot, yhteensä noin 1 400 miehen vahvaisina, ruotsalaisten vahvuuden ollessa noin 600 sotilasta. Heitä vastaan hyökkäsi yli 3 000 venäläistä, jotka pääsivät pian taistelussa voitolle ja pakottivat suomalaiset yksiköt vetäytymään alueelta. Taistelussa kaatui useita edellisen sotavuoden veteraaneja, muun muassa Savon rintamalla kunnostautunut everstiluutnantti Zachris Duncker. Tämä taistelu jäi suomalaisten joukko-osastojen osalta sodan viimeiseksi, sillä elokuussa taistelut Uumajan seudulla jatkuivat lähinnä ruotsalaisin voimin.

Ruotsin armeijan viimeinen suuri sotatoimi oli maihinnousuhyökkäys Uumajan pohjoispuolelle Rataniin elokuussa 1809. Se oli vahvoin voimin aloitettu yritys lyödä venäläinen armeija, joka oli miehittänyt Länsipohjaa jo kolmisen kuukautta mutta alkanut kärsiä vakavasti huollon puutteesta. Maihinnousua varten oli kerätty kolmen prikaatin voimat, yhteenlaskettuna 7 500 miestä. Merivoimista osallistui kaksi linjalaivaa, kolme fregattia ja 50 pienempää alusta. Ruotsalaisilla oli lisäksi Uumajan eteläpuolella Öre-joella Pohjoisen armeijan noin 4 000 sotilasta, joten ylivoima Kamenskin johtamien 6 000 venäläissotilaan joukkojen suhteen piti olla selvä.

Ratanista tullut maihinnousujoukko ei ehtinyt Uumajaan ennen venäläisiä vaan kohtaamistaistelu alkoi jo kaupungin pohjoispuolella Sävarissa. Ruotsalaiset juuttuivat paikoilleen kärsittyään heti alkuun tappioita eivätkä päässeet venäläisten päävoimien kimppuun. Tiedustelun pahasti laiminlyönyt kenraali Wachtmeister antoi perääntymiskäskyn takaisin Rataniin ja siellä laivoihin. Ratanissa syntyi kuitenkin ankara taistelu, jolloin laivatykkien tuli tuotti venäläisille suuria tappioita. Kun venäläisten ruokavarat olivat lopussa, he vetäytyivät elokuun lopussa Skellefteån taakse ja suostuivat aselepoon.

Haminan rauha syksyllä 1809

Rauhanneuvotteluissa Haminassa kiistanalaisin asia oli Ahvenanmaan luovutus Venäjälle, mutta ruotsalaiset vastustivat myös vaatimusta rajan vetämisestä Kalix-joelle. Kompromissina Venäjä tarjosi Tornionjoen - Muonionjoen linjausta. Kun ruotsalaisten

viimeinen sotatoimi Uumajan suunnalla oli juuri epäonnistunut, hekin suostuivat siihen.

Rauhansopimuksessa 17. syyskuuta määritettiin Ruotsin alueluovutukset, ja vastapainoksi Venäjä lupasi kunnioittaa periaatteita, jotka oli sovittu Porvoon valtiopäivillä. Näihin kuului Ruotsin lakien voimaan jättäminen Suomen alueella ja kansalaisten omistusoikeuden kunnioittaminen.

Suomen armeijan rippeiden kotiuttamistilaisuudessa Uumajassa 8. lokakuuta kenraali von Döbeln kiitti sotilaita uhrautuvaisuudesta sodan aikana. Heitä oli jäljellä enää 760. Vuonna 1810 keisari määräsi, että kotiutetut upseerit saivat pitää virkatalonsa ja sotilaat torppansa. Muuten heidät paljolti unohdettiin, kunnes yli neljän vuosikymmenen kuluttua ryhdyttiin jälleen arvostamaan jäljelle jääneitä Suomen sodan veteraaneja. Siihen vaikutti merkittävästi Runebergin teoksen *Vänrikki Stoolin tarinat* ilmestyminen vuodesta 1848 alkaen.

Sodan jälkiselvittelyt ja Suomen suuriruhtinaskunnan aseman tarkempi määrittely kestivät useita vuosia. Sodan tuhojen ja tappioiden arviointi on myöhemminkin ollut vaikea tehtävä. On esitetty laskelmia, joiden mukaan suomalaisia sotilaita kuoli taisteluissa ja marsseilla noin 4 400 ja ruotsalaisia vastaavasti 6 000 eli yhteensä noin 10 000. Sairauksiin kuolleita oli ainakin saman verran, joten voidaan päätyä noin 20 000 sotilaan kokonaistappioihin Ruotsin armeijassa, ja Venäjän armeijan tappiot lienevät olleet samaa luokkaa. Suomen väkiluku pieneni sotavuosina noin 60 000 hengellä.

Napoleonin sodat jatkuivat vielä usean vuoden ajan, ja niihin osallistui monia Suomen sodassa taistelleita veteraaneja. Venäläisistä kenraaleista mainittakoon Mihail Barclay de Tolly, joka kohosi Venäjän sotaministeriksi ja marsalkaksi, sekä Pjotr Bagration, joka komensi armeijaa vuonna 1812 ja kaatui Borodinon taistelussa kuten myös divisioonankomentajana Suomessa toiminut Nikolai Tutshkov. Heidän ohellaan kasakkakenraali Jakov Kulnev kaatui taistelussa Napoleonin joukkoja vastaan.

Ruotsalaiset lähettivät keväällä 1813 noin 30 000 sotilasta Saksaan sotimaan Napoleonin vastaan. Suurin osa toimi Ruotsin kruununprinssiksi valitun Karl Johanin (Jean-Baptiste Bernadotten) alaisessa pohjoisarmeijassa, johon kuului yli 120 000 sotilasta, enimmäkseen venäläisiä ja preussilaisia joukkoja. Leipzigin suureen "kansojen taisteluun" 18. - 19.10.1813 ruotsalaiset osallistuivat lähinnä tykistöllään jalkaväen pysyessä reservinä. Mukana oli myös monia suomalaisia, jotka olivat jääneet palvelukseen Ruotsin tykistöön. Ruotsalaisten tappiot olivat 178 sotilasta, joista kaatuneita oli 46.

Karl Johan pakotti Saksasta palaamassa olleiden joukkojensa avulla Tanskan suostumaan Norjan luovuttamiseen tammikuussa 1814 Kielissä tehdyllä rauhansopimuksella. Norjalaiset eivät kuitenkaan alistuneet tuohon ratkaisuun, joten ruotsalaiset hyökkäsivät Norjaan kesällä 1814. Sota jäi lyhyeksi, sillä kolmen viikon kuluessa saatiin aikaan sopimus personaaliunionista, jonka puitteissa Ruotsin kuningas ulotti valtansa myös Norjaan. Tuo sota jäi viimeiseksi Ruotsin armeijan sotatoimeksi lähes 200 vuoteen.